

Prekmurje Slovene Grammar.**Av gust Pavel's Vend nyelvtan**

(1942). Critical edition and translation from Hungarian by Marc L. Greenberg. Leiden, Boston: Brill, Rodopi, 2020. 244 p. (Studies in Slavic and General Linguistics, 47)

Pável Ágoston 1942-ben zárta le *Vend nyelvtan* című munkájának kéziratát, amely a maga korában nem jelenhetett meg. A Szombathelyen őrzött gépelt kézirat először 2013-ban kerülhetett szélesebb körben nyilvánosságra, amikor Marko Jesenšek szerkesztésében Mariborban megjelent az írógéppel készült kézirat faksimile kiadása Lukácsné Bajzek Mária szlovén fordításának kíséretében (Avgust Pavel, *Prekmurska slovenska slovnica: Vend nyelvtan*. Pevedla Marija Bajzek Lukač. Uredil Marko Jesenšek. Maribor, 2013). Ez a könyv magán a magyar szövegen és szlovén fordításán kívül több kitűnő tanulmányt is tartalmaz a nyelvtanról és szerzőjéről, a vend nyelvről, valamint a nemzetközi összefogással létrejött kiadás történetéről (Bajzekné Lukács Mária, Pável Judit, Marc L. Greenberg, Martina Orožen és Marko Jesenšek tollából), ezért lényegében a Pável-mű filológiai kézikönyvévé vált. Mivel a nyelvtan metanyelve a magyar, ez a kiadás elsősorban a magyarul és/vagy szlovénül olvasó kutatók számára tette könnyebben hozzáférhetővé a művet. (Sajnálattal jegyzem meg, hogy a könyv Budapesten nem könnyen hozzáférhető: az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémiai Könyvtára katalógusában egyáltalán nem szerepel, az Egyetemi Könyvtár katalógusában ugyan megvan, de hiába, mert „lappang”, vagyis sorsa ismeretlen és gyakorlatilag elérhetetlen.) Mivel sem a magyar, sem a szlovén nem

tartozik a legismertebb, az úgynevezett „nagy nyelvek” közé, nagyon örvendetes, hogy Marc L. Greenberg személyében Amerikában akadt mindkét nyelvet (több más mellett) ismerő szakember, aki többek között a Pável Ágoston által ismert és leírt idioma nyelvjárási hátterének ismeretében vállalkozhatott az angol fordítás elkészítésére. Az angol nyelvű kiadás a nemzetközi tudományosság számára széles körben teszi ismertté a művet (s ezúttal remélhetőleg a legnagyobb budapesti könyvtárak is beszerzik a könyvet).

Az ismertetett mű nem egyszerűen fordítás, hanem kritikai kiadás is, tudományos értékét az angol nyelvű fordítás mellett, amely jelen esetben szintén komoly filológiai teljesítmény, Marc L. Greenbergnek, a nemzetközileg is jól ismert szlavistának, a szlovén nyelv és nyelvjárások kitűnő ismerőjének bevezető tanulmánya és Pável szövegéhez írt jegyzetei képezik.

Amint azt az előszóból (*Preface and acknowledgements*, xxiii–xxvii) megtudjuk, a szerző már 1988–89. évi hosszabb vendvidéki, a határ mindkét oldalán szlovén nyelvjárásaira kiterjedő tanulmányútja során megismerkedett Pável nyelvtanával, első tanulmánya róla már 1989-ben megjelent (Ágost Pável's *Prekmurje Slovene Grammar*. *Slavistična revija* 37: 353–364). E tanulmány számos megállapítása az ismertetett kötetben is hasznosult. Ugyancsak itt indokolja a szerző azt, hogy az angol fordításban megtartotta a Pável magyar szövegében használt *vend* terminust. Ennek részben praktikus okai vannak (a nyelvnév rövidsége), másrészt a szlovén *prekmurski* „Murán túli” átvétele vagy tükörfordítása a Vashidegkúton (Cankova) született és nagyobbrészt Szombathelyen élt Pável szemszögéből logikátlan lett volna, hiszen számára a

vend éppen a ‘Murán inneni’ szlovént jelentette (xxvi–xxvii). Hasonló a helyzet a 2. világháború végén a Szovjetunióhoz csatolt és jelenleg Ukrajnához tartozó Kárpátaljával, amelynek hivatalos neve (*Zakarpats’ka/Zakarpatskaja oblast’* – „Kárpátontúli terület”), ami csak Kijevből vagy Moszkvából nézve motivált, Prágából vagy Budapestről, de még Munkácsról vagy Ungvárról nézve is teljesen logikátlan.

A nép- és nyelvnév kérdésére Greenberg visszatér még a nyelvtanhoz fűzött kommentárjában is (§ 1), ahol Pável megemlíti, hogy a vendeket régebben a magyarban *tótok*nak nevezték. A *tót* szót Greenberg *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (1967–1976 [= TESz], 3: 951–952) alapján indoeurópai eredetűnek mutatja be és – helyesen – nem foglal állást abban a kérdésben, hogy közelebből mely indoeurópai nyelv volt a közvetlen forrása. A szó eredetéről a magyar etimológiai irodalomban a TESz megjelenése óta is egymásnak ellentmondó vélemények láttak napvilágot: a TESz frissített német nyelvű változata (*Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–3. 1993–1997, 2: 1535) a szó ófelnémet eredetét feltételezi, ami hangtani szempontból aligha lehetséges; én magam annak idején a balti eredetet támogattam, ami a magyarban szabályos *au > ó* változás miatt hangtanilag nem kifogásolható (O starinnom vengerskom nazvanii *tót*, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos*. Vilnius 2009: 439–441). Később Róna-Tas András és Berta Árpád (*West Old Turkic*, Wiesbaden 2011, 2: 926–928) az indoeurópai eredetet elvetve a törökből származtatták a *tót* népvét (< ótörök *tāt* ‘idegen’). Pável magyarázatához és Greenberg kommentárjához még annyit lehetne hozzáfűzni, hogy a

tót népnév a régi magyarban nemcsak a „hazai”, vagyis a Magyar Királyság határain belül élő szlovénekre, hanem az „oszttrak” szlovénekre, például a karintiaiakra is vonatkozhatott. Így például a *Kazinczy-kódex*ben (1526–1541; kiadva legutóbb: Budapest 2003) a szlovéneket *korontal tottok* ‘karintiai tótok’ néven említik: „Mert zenth pal iria az *korontal tottoknak*” (194), „errol ira zent pal apastales: az *korontal tottoknak* (186). Ez itt nyilvánvaló, ám megrögzött tévedés *korinthusbeliek/korinthosziak* helyett (vö. Benkő Loránd, *Név és történelem: Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest, 1998: 74); a 16. századi szerzőnek nyilván hiányosak voltak az ismeretei a bibliai földrajz és a kronológia terén, de azt tudta, hogy Karintiában az ő korában is éltek „tótok”, vagyis szlovének.

Marc L. Greenberg már a 2013. évi kiadásban is részt vett, ott a vend és a szláv nyelvek viszonyát elemezte (*Prekmurščina med slovanskimi jeziki*, Pavel 2013: 401–412). Ez a kérdés az új könyvben is kifejtésre kerül (*Introduction: 1. Prekmurje Slovene among the Slavic languages*, 1–11). Dialektológiai szempontból a vend szlovén nyelvjárássok együttesének tekintendő, viszont irodalmi, főleg vallási használata miatt mégis külön nyelvnek is számít (1). Ez a kettősség A. D. Duličenko osztályozásában a periferikus regionális szláv irodalmi nyelvekre („mikronyelvekre”) jellemző, amelyek valamely nagyobb szláv nyelv dialektológiai kontinuumának a peremén helyezkednek el, de az illető szláv nyelv standard változatától jelentősen eltérő dialektusokra épülnek és/vagy beszélők történelmi, kulturális vagy vallási okokból külön regionális írásbeliséget fejlesztettek ki. A Kárpát-medencében ilyen még többek között a kárpáti ruszin, amely kétségtelenül az ukrán nyelvjárási kontinuumon,

annak nyugati peremén helyezkedik el, de amelynek például Szlovákiában az ukrántól eltérő standard változata is van (vö. Duličenko, A. D. *Malye slavjanskije literaturnye jazyki* [mikrojazyki]. In: *Jazyki mira: Slavjanskije jazyki*. 2. izd. Sankt-Peterburg 2017: 625–645). Ugyanakkor a vend néhány jellegzetesége olyan más szláv (pl. orosz, bolgár) nyelvjárásokkal mutat kapcsolatot, ami arra mutat, hogy kialakulásában olyan összláv dialektusok is részt vehettek, amelyek a központi szlovén nyelvjárásokéban nem. Ennek jellegzetes példája a stilisztikailag semleges *gúcsati* ‘beszél’ ige (< összláv *gьlčēti ‘zajong’) szemben a standard szlovén *govoriti*-vel. Greenberg ezzel és a hasonló példákkal ebben a rövid fejezetben kiemeli Pável vend nyelvtanának jelentőségét az szláv összehasonlító nyelvtudomány számára. Ugyancsak informatív a vend nyelvjáróterület belső tagolásának ismertetése és Pável vashidegkúti anyanyelvjárásának elhelyezése a dialektológiai környezetben.

Marc L. Greenberg jegyzetei Pável szövegébe vannak iktatva szögletes zárójelbe téve és a fordító monogrammjával ellátva, tehát vizuálisan is jól megkülönböztethetően a nyelvtan szerzőjének a szövegétől. Ez a szerkesztésmód az olvasó szempontjából igen kényelmes, mert nem kell elszakadnia a szövegtől. A legtöbb kommentár (mintegy 30) a fonetikai fejezetben található, a lényegesen nagyobb terjedelmű morfológiai részre ennek csak mintegy fele jut, míg a többi fejezetben alig egy-egy fordul elő, ezek is sokszor fonetikai információkat tartalmaznak. A hangtan ilyesfajta túlsúlyát indokolja, hogy magának Pável Ágostonnak a nyelvtudományon belül a hangtan volt a szűkebb szakterülete, anyanyelvjárásának hangtanával vált neve ismertté

a magyar szlavisztikában (*A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana*, 1909; érdekes, hogy az egyébként a magyar nyelvi anyagot is igen precízen idéző kiadvány bibliográfiájában ebből a címléírásból éppen a *szlovén* szó maradt ki), tehát itt lehetett a legtöbb eredeti megfigyelése. Ugyanakkor művének mai fordítója és szerkesztője szintén a hangtan területén publikálta legnagyobb művét (*A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg, 2000). Ezek a néha egy-két soros, de időnként akár féloldalmi terjedelmű kommentárok hasznos háttérinformációkat szolgáltatnak a mai olvasónak, sokszor felhívják a figyelmet a Pável óta a szóban forgó kérdésekben született újabb tudományos eredményekre, nemegyszer pedig Marc L. Greenberg saját nyelvjárás gyűjtésének adataival egészíti ki Pável példáit.

Végeredményben Marc L. Greenberg angol nyelvű kritikai kiadása nemcsak Pável Ágoston annak idején kéziratban maradt műve előtt nyitja meg a nemzetközi tudományosság kapuit, hanem egy kis regionális nyelvet is beemel a nemzetközi szlavisztika főáramába. Ez az idióma mind megőrzött régiségei, mind sajátos újításai miatt rá is szolgál a tudományos kutatás fokozott érdeklődésére.

Zoltán András

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
zoltan.andras@btk.elte.hu*